

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Henrici Canisi[i] Noviomagi, Belgæ, Jn Academia
Ingolstadiensi SS. Canonum Profess. Ordinarii & Primarii,
Opera Quæ De Ivre Canonico Reliqvit**

Canisius, Heinrich

Coloniae Agrippinae, 1662

I. De Judiciis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62169](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62169)

SUMMÆ JURIS CANONICI
LIBER QVARTVS.
QVI EST DE IVDICIIS.

DE IVDICIIS.
TITULUS I.

§. 1. De notione iudicii, & quàm variè intentetur iudicium.

JUDICIUM quasi juris dictio est, quòd in eo jus dicatur vel reddatur à iudice, c. *Forus Parag. 1. Ext. De verb. sign.* Quòd interdum criminaliter, interdum civiliter, interdum mixtum instituitur & exercetur. Criminaliter, veluti de homicidio, adulterio, hæresi, furto, injuria, aliisque delictis tam publicis quàm privatis; si de iis publicæ vindictæ causâ agatur, l. *unica C. Quando civilis actio crim. prajud. l. fin. C. Ad L. Corn. de fals. Civiliter, ut in actionibus rei vindicationis, empti, venditi, locati, conducti, commodati, & similibus; quibus civiliter, id est, ad rem nobis applicandam agimus, d. l. *unica & ibi Bart. Adde & ex delictis publicis & privatis civiliter agi, l. unica, l. fin. D. De furt. l. fin. D. De privatis delict. l. 6. D. De injur. iunge Parag. ceterum sup. de penis. Mixtum, ut in accusatione adulterii, quoad separationem tori, c. l. *na 5, Ext. De procurat.* Ceterum de iudicio civili prius dispiciamus.**

§. 2. Iudicium ex quibus constat.

Constat autem iudicium ex quatuor; iudice, Actore, Reo, & Causâ, quæ in iudicium deducitur, d. c. *Forus Parag. constat juncto Parag. in omni quoque.* Loquimur autem de iudicio contentioso, in quo inter duos vel plures de aliqua re contentio est. Quæ enim voluntariæ sunt jurisdictionis, veluti manumissio, adoptio, emancipatio, decreti interpositio in rebus minorum alienandis, & id genus alia, sine ulla iudicii forma, nulloque consensu partium expediuntur, §. *servi Instit. De libertinis l. 3, D. De adop. l. fin. C. De emancip. liber. & l. Lex 22, C. De administr. tut. Varias significationes iudicij vide in Gloss. ad Parag. præterea Instit. Quib. non est permiss. fac. testam.*

§. 3. Iudicii divisiones.

Iudicium ex persona iudicantis, aut est Ecclesiasticum, aut seculare: ex re, quæ in iudicium venit, aut est possessorium, aut petitorium: ex modo procedendi, aut est ordinarium, aut extraordinarium.

§. 4. De iudicio Ecclesiastico.

Iudicium Ecclesiasticum est, quod coram iudice Ecclesiastico agitur de rebus Ecclesiasticis, præcipuè spiritualibus; veluti, de matrimonio, de beneficiis Ecclesiasticis, & his annexo iure patronatus, cap. 2, & 3, Ext. hoc tit. Nam explorati juris est, solum Ecclesiasticis iudicibus, non laicis, harum rerum & similiarum cognitionem competere, d. cap. 2, cap. 3, cap. *Conringit 8, Ext. De arbitr. cap. Ecclesia 10, Ext. De const.* Adde & Clericorum civiles causas, ubi conveniuntur, ad Ecclesiasticum iudicem pertinere. Idque singulari privilegio Clericis concessio, tam ex constitutionibus Civilibus, *Auth. Clericus, Auth. Statuimus C. De Episc. & Cler.* quàm ex SS. Canonibus, cap. 1, 2, 4, & c. *Si diligenti 12, Ext. De foro compet.* aded quòd huic privilegio Clerici renuntiare, etiam jurato, non possunt, d. c. *Si diligenti.*

§. 5. Casus, quibus Clericus non gaudet privilegio fori.

Præterquam si Clericus vasallus sit, & de feudo suo controversia oriatur; nam hæc specie ad notionem domini feudi, etiam secularis revocatur, cap. *Veris 7, Ext. De foro comp. & ibi Panormit.* Item si primâ tantummodò tonsurâ initiatus, aut etiam in minoribus ordinibus constitutus, aut conjugatus sit Clericus, nisi servatâ formâ à Concil. Trid. præscriptâ, sess. 23, c. 6, de refor. juncto c. *unicò*

c. unico De Clericis conjug. in 6, aut si bigamus sit, cap. unic. De bigamis in 6, aut si jocularioriam artem per annum exercuerit, vel saltem ea de re tertio monitus non respuerit. Nam & hoc casu Clericus privilegium fori ipso jure admittit, imò exiit omni privilegio clericali, cap. Venit de vita & honest. cler. in 6, a bene & is, qui in assassinii criminis deprehensus est, c. 1, De homicid. lib. 6, & latius notavimus ad Parag. ult. sup. de pœnis.

§ 6. *Judex Ecclesiasticus quis adendus: & de seculari iudice.*

Judex autem Ecclesiasticus non quivis adendus est, sed is dumtaxat, in cujus territorio Clericus, qui convenitur, vel domicilium fovet, vel contraxit, vel deliquit, vel ubi res, de qua controversatur, sita est. His enim modis Clericus forum Ecclesiasticum sortitur, cap. fin. & cap. Postulasti 140 Ext. De foro compet. quemadmodum & laicus forum seculare, Auth. Qua in provincia C. Vbi de criminib. agi ep. l. fin. C. Vbi in rem act. l. Hares abiens 19, §. 1, D. De judic. quando scilicet de re civili, non Ecclesiastica (nam hæc ad iudicem Ecclesiasticum pertinet, sup. Parag. proximo,) inter laicos, vel inter Clericum actorem & laicum reum, contentio est. Etenim in causa civili generaliter receptum est, Actorem forum rei sequi oportere, cap. Si Clericus 5, cap. Cum sit 8, Ext. De jud. l. 2, C. De jurisd. om. jud.

§ 7. *De aliis modis prorogandi jurisdictionem.*

Sed & Clerici & laici jurisdictionem alterius iudicis prorogare possunt; veluti, per reconventionem, per consensum, per admissionem in Collegium sive Universitatem aliquam.

§ 8. *De reconventione.*

Per reconventionem; si in eodem iudicio reus actorem suum reconveniat. Nam actor ex alia etiam causa in eodem iudicio, reo respondere cogitur, licet actor alias alterius fori sit, l. penult. eum Auth. seq. C. De sent. & interlocut. cap. 1, & 2, Ext. De mutuis petit. ubi & in delegato iudice id locum habet.

§ 9. *De prorogatione per consensum.*

Per consensum; si uterque actor & reus alteri iudici se sponte subiciant, l. 1, & 2, D. De jud. l. 1, C. de jurisd. om. jud. l. Est receptum D. eod. Quod & quandoque tacite fit: veluti in eo, qui vocatus ad alium iudicem, coram illo sistit & respondet,

non ignorans eum esse iudicem non suum, l. fin. C. De except. & ibi Bart. l. Sed etsi susceptoris 25, D. De jud. cap. Inter monasterium & ibi latè Dd. Ext. De sent. & rejud. Secus, si per errorem alius pro alio iudex aditus sit; cum nulla hoc casu iudicis prorogatio fiat, l. Si per errorem 14, D. De jurisd. om. jud. & subsequenter iudicium nullum est, quod coram eo constituitur, l. 1, & l. fin. C. Si à non comp. jud. cap. Et si Clerici 4, in princ. Ext. De jud. adde cap. 40, & ibi Gloss. Ext. De offic. & potest. iud. deleg.

§ 10. *Clericus jurisdictionem prorogare non potest absque consensu Episcopi.*

Nisi quòd in Clerico singulariter constitutum sit, quòd hic in alium iudicem Ecclesiasticum consentire non possit, sine consensu sui Episcopi, cap. Significasti 18, iuncto c. Si diligenti 12, Ext. De foro compet.

§ 11. *De prorogatione per Collegium, &c.*

Per admissionem in Collegium vel Universitatem aliquam jurisdictionis prorogatio fit; id est quòd is, qui admittitur, notioni Præfecti Collegii vel Universitatis subiciatur, l. fin. C. De jurisd. om. iud. Auth. Habita C. Ne filius pro patre. Dummodò hæc Corpora auctoritate Principis coierint, l. 3, D. De colleg. illic.

§ 12. *Pœna vocantis ad iudicem alienum.*

Porro qui adversarium suum temerè ad alienum iudicem vocat, amissione causæ multatur, s. In criminali 5, C. de jurisd. om. iud. adde d. cap. Si diligenti Præterea iudex secularis, si Clericum pet se distringere aut condemnare præsumperit, ex Concilio Parisiensi, tam diu ab Ecclesia Dei, cui iniuriam irrogavit, submoveretur, quousque emendationem reatus sui intulerit, c. 2, Ext. De foro compet.

§ 13. *In obscuro quilibet vocatus comparere tenetur.*

Ubi tamen dubium est, an vocatus de iurisdictione vocantis sit: tenetur vocatus comparere, ipseque iudex æstimabit, an suæ sit iurisdictionis, l. Si quis ex aliena D. De iud. De clerico malefactorum per secularem iudicem comprehenso, vide sent. sing. 6, Si iudex 22, De sent. excom. in 6,

§ 14. *De*

§. 14. De altera divisione iudicii possessorii
& petitorii.

Judicium verò possessorium est, in quo de sola possessione vel quasi contenditur, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda. Possessio proprie est rerum corporalium, l. 4. in princ. & ibi Gloss. D. De acquir. vel amitt. poss. quasi possessio rerum incorporearum, l. Si quis dicitur no. 20. in princ. D. Si servus vind. cap. 3. Ext. De caus. poss. & propr. Petitorium iudicium est, in quo de rei controversa proprietate, vel de alio jure agitur extra possessionem vel quasi: puta si res vindicetur, l. Qui petitorio 37. D. De rei vind. hereditas petatur, toto tit. D. De petit. hered. actio empti, venditi, locati, conducti, depositi, aliave intentetur: vel si contendat quis, jus eligendi, presentandi, conferendi sibi competere, d. cap. 3. & cap. 4. Ext. De caus. poss. & propr. vel matrimonium inter se & Titiam contractum esse legitime, cap. 1. Ext. De ord. cognit. His enim & similibus casibus, petitorium iudicium exercetur. Utrò autem iudicio, possessorio an petitorio agatur, ex conclusione libelli sive narrationis, potissimum intelligitur.

§. 15. Iudicium possessorium & petitorium simul
proponi possunt: & ab uno ad alterum
recursus datur.

Potest autem utrumque iudicium simul coniungi & cumulari uno eodemque libello sive narratione, cap. 3. 4. & cap. 6. Ext. De caus. poss. quod & eo casu fieri intelligitur, quando simpliciter res petitur restitui, d. cap. 3. Quin & jure obtentum est, ut si separatim petitorio actum sit, & nondum renuntiatum & conclusum in causa, recurri possit ad possessorium, cap. Pastoralis Ext. De causa poss. & cap. un. in Clem. 200. l. Naturaliter 1. §. 1. D. De acquir. poss. Nec enim agendo petitorio, videtur possessorio quis renuntiasse; cum nihil communehabeat proprietas cum possessione, d. Parag. 1.

§. 16. Consultius est intentare possessorium
& quare.

Consultius tamen fecerit, qui petitorio iudicio experturus est, si prius dispiciat, an possessorio iudicio nancisci possit possessionem, propter commodum possessionis: quod in eo vertitur, quod adeptâ possessione coeget adversarius ad onera petitoris, id est, probare rem ad se titulo aliquo retinere, l. Is qui destinavit 23. D. De rei vind.

& si hic probatione defecerit, remanebit apud alium possessio. Cum enim obscura sunt utriusque iura, contra petitorum iudicari solet, Parag. commentum possessionis Inst. De interd. & l. fin. Cod. de rei vind.

§. 17. De iudicio ordinario & extraordinario.

Denique iudicium ordinarium vocamus, in quo solemniter servato iudicii ordine proceditur, ac proinde solemniter vocari solet; puta cum reo in ius vocato libellus, hoc est, actoris intentio in scripto editur; litis contestatio fit, iuramentum calumnie præstatur, probatione res docetur, & executur, sententia in scriptis fertur à sedente iudice, & postremo executioni mandatur; nisi ea per appellationem vel restitutionem in integrum, vel supplicationem suspendatur aut rescindatur, vel nulla declaretur, de quibus sigillatim à nobis differendum est. Atque hic solemniter procedendi modus observatur in iudicio; alioqui sententia nulla est, l. Prolatam & ibi latus D. Cod. De sent. & inter loc. & cap. in causis 29. Ext. De sent. & rejud.

§. 18. Quod iudicium extraordinarium, & qua
causâ in hoc iudicium veniant.

Iudicium verò extraordinarium dicimus, in quo, omisso solemniter iudicii ordine simpliciter & de plano, ac sine strepitu & figura iudicii proceditur, veluti in causis electionum, postulationum, vel provisionum; item dignitatum, personatum, officiorum, canonicatum vel prebendarum, seu quorumcumque beneficiorum Ecclesiasticorum, item decimarum, nec non matrimoniorum, vel usurarum, & quæ quoquo modo eas concernunt. Quæ ex Clementina constitutione, omisso solemnitate iudicii, expediti possunt à iudice; sic tamen, ut probationes necessariz & defensiones legitimæ, citatio, præstatio iuramenti de calumnia vel malitia, sive de veritate dicenda, non excludantur, & sententia definitiva in scriptis feratur à iudice sive sedente si ve stante, r. 2. De jud. in Clem. juncto cap. Safe De verb. sign. in Clem. adde & causam heresis & majestatis, in quibus etiam ordo solemniter iudicii non servatur, cap. fin. De heres. in 6. & Extravag. Henr. VII. Quo modo in causa lafa majest. & ibi latus.

§. 19, *Judex ad concordiam partes revocet.*

Illud meminerit judex, ut litigantes, si possit, ad concordiam revocet, etiam pendente judicio; sin minus (cum nemini invito jus suum auferre liceat, l. *fn. D. De padu cnp. Indultum De reg. Juris in 6. & l. Id quod nostrum D. De reg. juris.*) notionem suam interponat, & litem dirimat, cap. *fn. Ext. De transact. cap. 1, Ext. De mutuis petit. An autem per spem causa possit judex, vide Panorm. ad d. cap. *fn.* Cum ad ejus officium pertineat, lites, quantum fieri potest, diminueret, l. *Quidam 21. in fine D. De reb. cred.**

§. 20, *De actis judicialibus conscribendis.*

Ad submovendam autem omnem dubitationem, quæ circa acta judicii incidere possit, sancitum est ab Innocentio III, in generali Concilio Lateranensi in hæc verba: Statuimus, ut tam in ordinario judicio quam extraordinario, Judex semper adhibeat aut publicam (si potest habere) personam, aut duos viros idoneos, qui fideliter universa judicii acta conscribant; videlicet, citationes, dilationes, recusationes, exceptiones, petitiones, responsiones, & interrogaciones, confessiones, testium depositiones, instrumentorum productiones, interlocutiones, appellationes, renuntiationes, conclusiones, & cætera, quæ occurrerint, competenti ordine conscribenda; loca designando, tempora, & personas. Et omnia sic conscripta partibus tribuantur: ita quod originalia penes scriptores remaneant, ut, si super processu judicis fuerit suborta contentio, per hoc possit veritas declarari: quatenus, hoc adhibito moderamine, sic honestis & discretis deferatur iudicibus, quod per improvidos & iniquos innocentium iustitia non lædatur. Judex autem, qui constitutionem ipsam neglexerit observare, si propter ejus negligentiam quid difficultatis emerferit, per superiorem judicem animadversione debita castigetur: nec pro ipsius præsumatur processu, nisi quatenus in causa legitimis constiterit documentis. *text. est in cap. Quoniam contra 11, Ext. De probat. Sed solemnitas iudiciorum, ut antè promissimus, breviter tradamus.*

Notatio ad Tit. 1.

^a Vide *Did. Covarr. Pract. quæst. cap. 32, num. 2, vers. tertio his, quoloco aperit inquit, in c. 1. De vita & honest. cler. in 6, contineri casum, in quo Clericus etiam in sacris, absque ulla degradatione amittit*

privilegium clericale omnino ipso jure, etiam quoad forum, iuxta communem illius text. interpretationem. *Adde omnino Panorm. ad cap. Perpendimus 13, nu. 8, Ext. De sent. excom. Omisimus casum cap. 1. De vita & honest. in Clem. de Clericis laicis & tabernariis, qui & tertio moniti privilegium clericale amittunt. Sed hic casus non solet amplius aut rarissime incidere.*

^b In Clerico tamen actore, an is coram iudice seculari reconveniri possit, disputat latè Felin. ad cap. *Et si Clerici num. 3, cum seqq. Ext. De iudic. ubi est reconveniri posse concludat, exceptis quatuor casibus nihilominus cerè affirmare non audeat, sed relinquit iudicio lectoris. Et merito propter seors in cap. Si diligenti 12, Ext. De foro comp. qui licet loquatur de conventionione, tamen eadem ratio est de reconventionibus; cum per hanc secularis iudex ipsi constitueretur, in præjudicium totius Cleri.*

^c Itaque in casibus jam enumeratis est libellus, litem contestatio, atque qua ad formam iudiciorum pertinent, non requirantur, planè tamen probationes & defensiones adhiberi debent; item iuramentum de calumnia, ubi scilicet illud petunt. Nam in gravibus causis per verba illa (simpliciter, & de plano, & sine figura iudicii) solemnitas quidam iudiciorum remittuntur, sed non probationes. Ceterum in levioribus, quæ parvi momenti sunt, & in quibus præjudicium non sit veritati sive causa principali, per prædicta verba non solum iudicii solemnitas ordo sublatus intelligitur, sed etiam sufficit rem simpliciter & summarie probari, ut in casibus recensitis à Glossa in l. 3, Parag. scientiam D. Ad exhib.

^d Hæc itaque nomina inter acta judicialia referuntur, quæ à Notario, sive eo deficiente ab alio duobus viris, conscribi jubentur: ita tamen, ut partibus copiam dando, originalia penes referantur. Neque eo ordine, quo hic enumerantur, acta conscribenda sunt, sed prout ordo iudicii dictaverit. Et cum plura acta, quam quæ hic referuntur, in iudicio occurrant, videlicet, litem contestatio, iuramentum calumnie, & maiestas, iuramentum testis, sententia definitiva, & ab eadem appellatio, prudenter adiectum est in eod. cap. Quoniam contra (et cætera, quæ occurrerint,) ut ea, quæ omissa sunt, unà hæc quasi clausula comprehenderentur. Deinde etsi in extraordinario iudicio hæc omnia occurrere non solent, si iudicium verò extraordinarium super eod. tamen suspendant, necessario conscribenda sunt. Igitur in iudicio licet hæc proposita & agitata fuerint, si tamen conscripta non sint, non præsumuntur intervenisse: adeo licet iudex contra asserat, d. c. Quoniam contra in princ. & c. Cum à nobis 28, & ibi Gloss. Ext. De exhib.